

1978, září. – Text Jiřího Rumla¹ vydáný Výborem na obranu nespravedlivě stíhaných „Portrét publicisty“ o osobnosti Jiřího Lederera a o jeho trestních stíháních a odsouzeních v roce 1972 a 1977.

„Já jsem svůj život, své city, své myšlenky, své postoje neskrýval. Se vším jsem jako novinář chodil před tvář veřejnosti. Celé své nitro jsem uložil do tisíců článků, reportáží, fejetonů, úvah, statí, polemik, recenzí, interview – a pod každou tou prací jsem podepsán.“² (Jiří Lederer – ze závěrečné řeči před Nejvyšším soudem)

Jiří Lederer se narodil 15. července 1922 v Kvasinách u Rychnova nad Kněžnou. Když mu byly čtyři roky, jeho otec se zabil na motocyklu a Jiří pak žil s matkou u své babičky v kraji Orlických hor. V Rychnově později vystudoval gymnázium. Za války příbuzní z otcovy strany zahynuli v koncentračních táborech. Jiří byl totálně nasazen na práci ve Vratislavi, odkud utekl a do konce války se skrýval ve svém rodném kraji. V Praze pak studoval filozofii a politiku, později v Krakově jako stipendista Jagiellonské univerzity polskou literaturu a sociologii. Byl postupně redaktorem Práva lidu, týdeníku Směr, Světa práce, Světa Sovětů, Večerní Prahy, Technických novin, Čs. rozhlasu, Literárních listů, Světa v obrazech, v měsíčníku Plamen, v týdenících Zítřek, Politika, Filmové a televizní noviny. Knižně vydal: „Čtení o Polsku“, spolu s Jungwirtem (Slovanské nakladatelství 1952), „Vysíláme do éteru“ jako spoluautor ročníků 1963–67 (Orbis Praha), „Povedali – přídte“, Vydavatelstvo politické literatury, Bratislava, 1968, „Nesentimentální podzim“, rukopis vrácen nakladatelství Kruh v roce 1967 stejně jako v roce 1969 rukopis „Smysl televize“. V rukopisech dále: Kniha o Janu Palachovi,³ Psáno do daleka, České rozhovory.⁴ V roce 1967 jako první čs. novinář obdržel cenu Svazu polských novinářů. V roce 1968 byl vyznamenán za zásluhy o dělnické hnutí Řádem práce.

„Skoro čtyři desetiletí patřím k dělnickému hnutí. Od svých osmnácti, devatenácti let jsem názorově socialistou a právě tato

skutečnost utvářela můj postoj ke světu, ke společnosti, k lidem. Nebyl jsem zvyklý mlčet, pasívně přijímat daný stav, pokud jsem byl přesvědčen, že je něco nesprávné či nespravedlivé. Po celý život jsem tak vystupoval, i když mi to přinášelo nemálo osobních potíží a problémů... Jsem si však vědom, že opravdová demokracie není možná bez socialismu. Jsem si však také vědom toho, že opravdový socialismus není možný bez demokracie. Vztahem mezi demokracií a socialismem jsou poznamenány všechny diskuse uvnitř mezinárodního hnutí.“⁵ (Ze závěrečného slova před Městským soudem v Praze, 18. října 1977.)

Život a práce Jiřího Lederera jsou skutečně poznamenány vztahem mezi demokracií a socialismem. Proto se stal členem sociálně demokratické strany, a proto v týdeníku této strany píše: „Socialismus znamená po důsledném dovedení boje k vítěznému konci osvobození pracujícího člověka ode všeho nátlaku... Zcela jistě se odvážím vyslovit nejen sebemenší, ale naprosto rozhodný nesouhlas s vládnoucí stranou, pokud tato strana se bude rozcházet se směrem, jemuž sloužím – tj. boji za socialistickou demokracii...“ (Směr, 4. března 1948).⁶

Nedlouho poté se po sloučení sociální demokracie a KSČ sám stal členem této vládnoucí strany a po návratu z polských studií plní svůj „slib“ tak důkladně, že za veřejné „vyslovení nesouhlasu s praxí padesátých let“ na konferenci Svazu čs. novinářů je vyloučen ze svazu a nesmí publikovat ani vykonávat jakoukoli práci v kulturní oblasti. To bylo v roce 1954 a tak se z publicisty na dva roky stává soustružník ČKD.

V roce 1956 byl vzat na milost a stal se redaktorem Večerní Prahy a dokonce vedoucím její kulturní rubriky. Ovšem jen do chvíle než otiskl pochvalnou recenzi knihy J. Škvoreckého „Zbabělci“. Knihy, která po letech života v šuplíku autora normálně vyšla na veřejnost, ale znelíbila se prvnímu tajemníkovi KSČ a prezidentu republiky Novotnému, který ji příkře odsoudil na shromáždění pracujících ve Sjezdovém paláci. Odsoudil tím i Jiřího Lederera, neboť jeho šéfredaktor Jan Zelenka, sám na úrovni „zbabělců“, nehodného redaktora vyhodil. Celý rok je Jiří Lederer bez práce a pak se dostává do Technických novin jako lámající redaktor, ale

to už pomalu začínají šedesátá léta a s nimi i plodná spolupráce externí: rozhovory se spisovateli a básníky, televizní recenze, úvahy, cesty po Slovensku a do Polska. Ale hlavně začíná éra „kritiky“ uvnitř vládnoucí strany.

Z Polska si Jiří Lederer přivezl názory a zkušenosti z prvních let Gomulkova „milostivého léta“ v kulturní oblasti, ale také svou budoucí ženu a nejlepší kamarádku Elzbietu⁷ Kowalikovou. Ze Slovenska pak nové podněty, které už tehdy vedly k první „revoltě“ proti dosavadnímu režimu osobní moci. Našel i zaměstnání v Čs. rozhlasu, kde pracuje ve studijním oddělení, které se později pod jeho vedením stává teoretickou základnou začínající nové vlny tvůrčího rozmachu v oblasti publicistiky a literatury. Ovšem pro svůj nekompromisní postoj při hájení pořadů „Lidé – život – doba“ a po rozmetání této redakce upadá stále častěji v nemilost, která se prohlubuje po střetech s vedením rozhlasu a vrcholí zveřejněním článku „Zrod jednoho kverulanta“ v Literárních novinách.⁸ Jiří Lederer je znovu na odchodu z místa, protože narazil na další příbuzné „hrdinů“ Škvoreckého knihy – Karla Hoffmanna a Miloše Marka.

Ale to už se kvapem blíží rok 1968, ve kterém Jiří Lederer prokazuje svou další vlastnost, vyjádřenou voltairovským „nesouhlasím s vámi, ale udělám vše pro to, abyste mohl hájit své názory“. Jako jediný se zastává autorů „dopisu 99“ na celozávodním aktivu v Pragovce, že mají právo projevit svůj názor, třebaže sám jejich přesvědčení nesdílí. Stejně tak vystupuje i na mítinku ve Sjezdovém paláci, kde proti drtivé většině přítomných obhajuje právo tehdy velmi úzké skupiny redaktorů na vydávání Švestkovy Tribuny, neboť jak praví: „Svoboda tisku je nedílná“.

Zdálo by se, že v tomto období, kdy nalézali odvahu i ti, kteří ji dosud neprojevovali, stojí Jiří Lederer jaksí na druhé straně nebo aspoň uprostřed, ale přece právě ten, kdo dovedl hájit práva menšiny, byl v dané chvíli skutečným zastáncem demokracie, tedy toho směru, kterým se naše společnost ubírala. Zůstal zkrátka věrný vlastním zásadám, a když ho žaloba městského soudu o devět let později viní z nenávisti a nepřátelství vůči socialismu a republice, reaguje takto:

„Vše, co jsem dělal, bylo materializací mých názorů, názorů výlučně socialistických, neboť takové je mé přesvědčení po celý dospělý život. Mým výchozím ideologickým stanoviskem je hluboký zájem o socialismus a republiku, o odstranění všeho, co socialismu a republice neprospívá. Připomínáme slova velkého maďarského spisovatele Móra Jókai: „Vlast nelze nenávidět, toho člověk vůbec není schopen.“⁹ (Ze závěrečného slova 18. října 1977.)

Po vstupu vojsk „pěti“ do Československa Jiří Lederer nemyslí, že je vše ztraceno, nestává se fatalistou. Nesmiřuje se s touto okupací, pokládá ji za nesprávný a škodlivý zásah do života státu a společnosti, ale nerezignuje, je nepřítelem emocí a velkých gest, naopak je zastáncem drobné činnosti, která by mohla vytvářet a postupně rozšiřovat prostor pro obhajobu pokrokových myšlenek, pro realizaci původních záměrů. Proto po vytvoření nové české vlády píše článek „To je moje vláda“, kterým pobouřil i roztrpčil mnohé své přátele. To však nebyl apel k ústupu.

„Mějme společnou hrůzu z každé neveřejné, nekontrolované moci, která ze své vůle a bez pocitu společenské odpovědnosti dovede zvrátit hodnoty, bílé v červené [sic], činy lidskosti zamazává bahnem, udusává pravdu a zahazuje stopy po občanské statečnosti...“ (J. Lederer, REPORTÉR, 6. února 1969).¹⁰

Z jeho článků i nadále zaznívá výzva: nevzdávat se malomyslnosti, nepěstovat malověrnost.

„Včera, dnes i zítra základem realistického pohledu na svět, jehož součástí je i Československo, jsou dva momenty: 1. Nikdy nevidět daný stav jako izolovaný, nýbrž jako součást historického procesu; nevidět [sic] dnešek jako most mezi včerejškem a zítřkem; srovnávat, jak vypadal svět 1945, 1948, 1956, ... srovnávat svět těch let s jeho dnešní podobou a na základě toho[to] srovnání se pokoušet odhadnout hlavní tendence v letech příštích. 2. Nebýt jen divákem tohoto světa, ale být účastníkem společnosti, [sic] společného konání. Z nekonání vznikají deprese, stavy beznaděje, letargie, lhostejnosti, hlavním lékem je chtění, je nepotlačitelná vůle, je realizovaná touha člověka po světě, který by odpovídal jeho základním lidským potřebám a požadavkům... Do popředí vystupují otázky individuální mravnosti, otázky člověka

charakteru: zda budeme ochotni a schopni za své programy zápasiti ve složitých a nesnadných situacích.“ (J. L., REPORTÉR 1. 5. 1969).¹¹

A právě toto přesvědčení je zřejmě hlavním důvodem jeho pronásledování. Vzácný smysl pro toleranci a pro realitu jsou pro současnou garnituru největším „nebezpečím“, protože neúnavná snaha o dialog se stávající mocí vytváří možnost rozporů uvnitř této moci, která bude dříve či později nucena sama hledat cesty ze svírající izolace. Nebezpečím se pro ni stává každá alternativa, a proto se snaží ji udusit už v zárodku. Jiří Lederer o takovou alternativu usiloval a navíc osvědčil vlastnosti publicisty: slyší vždy o chvíli dříve a vidí vždy

Zůstane ironií osudu, že právě lidé „jeho vlády“ se sami degradovali o kousek dál než právě existující garnitura. na „lidičky“ Škvoreckého prvotiny. Poprvé na něj uvalili vazbu už v lednu 1970. Po dvou měsících byl sice z vazby propuštěn, ale v té době u nás začaly první výslechy, domovní prohlídky, politické procesy a v Polsku byli právě odsouzeni čtyři občané za „protistátní činnost“. Přesně načasovaná kampaň. Obžaloba proti J. Ledererovi se „zmiňuje“ o jeho údajné spolupráci s polskými občany, ale nakonec je nucena konstatovat: „I když nebylo prokázáno, že by obviněný Jiří Lederer se na činnost těchto obviněných napojil, byl pro ně vzhledem k jejich protistátní činnosti vhodným objektem.“

Trestní řízení s Ledererem nebylo zastaveno a o dva roky později, 2. února 1972, byl odsouzen na dva roky odnětí svobody nepodmíněně za článek „Polsko těchto týdnů“. Je to nejvyšší sazba za „hanobení státu světové socialistické soustavy“. Článek byl zveřejněn v Literárních listech 2. května, 9. května a 16. května 1968.¹² Na první dvě části článku se vztahuje amnestie prezidenta republiky ze dne 9. května 1968. Jiří Lederer byl tedy odsouzen za to, že redakce dokončila otištění článku odevzdaného autorem před amnestií – až týden po ní. Článek líčil březnové události roku 1968 v Polsku, citoval hlasy Poláků o brutálních zákrocích státní moci a byl vlastně předzvěstí pádu Gomulky. Když později tuto zvůli Gomulkova režimu kritizoval E. Gierek, a to ještě před odsouzením J. Lederera, dostal za to, za co šel Lederer na dva roky

do vězení – funkci prvního tajemníka Polské sjednocené dělnické strany.

Odvolací soud ze 3. března 1972 opravil některé právní zásady v rozsudku první instance, avšak ponechal stejnou výši trestu. A předseda Městského soudu při zdůvodnění rozsudku dokonce obvinil Jiřího Lederera, že „právě on a jemu podobní doháněli v roce 1968 poctivé funkcionáře k sebevraždám a podpalovali krovy našich domovů!“ To bylo v době, kdy vedoucí činitelé strany a státu se zapřísahali, že nebudou nikoho trestně stíhat za činnost v roce 1968 a že povedou boj jen politickými prostředky. Zřejmě i kriminál je politický prostředek.¹³

Koncem roku 1972, po odpykání více než poloviny trestu, byl Jiří Lederer podmíněně propuštěn z výkonu trestu na zkušební dobu pěti let.¹⁴ Na celých pět let chtěli podvázat jeho veškerou činnost. V té době je bez zaměstnání nejen on sám, ale i jeho manželka, která až dosud pracovala jako překladatelka. Pracují oba dále pod cizími jmény, ale nemohou úřadům vykázat žádný příjem. I to je způsob, jak udržovat občany v neustálém nebezpečí trestního postihu. Věru rozmanité jsou způsoby politického boje.

„Náš domov je tam, kde jsme se narodili, kde jsme prožili dětství, kde jsme poznávali svět skrze svou matku... Můžete odjet třeba na opačný konec světa, tamto si berete s sebou. A nikdy to ze sebe nevyrveme, i kdybychom ztratili všechnu soudnost... Máme to v sobě. Jako hodnotu, kterou beztrestně nemůžeme zahodit. Protože tehdy jsme se poprvé učili rozeznávat, co je dobré a co je zlé. - Rukopis Jiřího Lederera „Psáno do daleka“, kde píše příteli z dětství:

Lidé se mají lépe.

Lidé nemají dluhy.

Lidé mají televizory. A motocykly a ...

Lidé nemají svá hospodářství.

Lidé mají záhumenky.

Lidé nemají starost, co bude zítra.

Lidé mají starost, kdy ušetří na automobil. A kdy ho pak dostanou.

A mají lidé pocit štěstí? Nebo aspoň pocit spokojenosti?

Lidé mají zdravé děti.
Lidé mají málo dětí.
Lidé nemají starost, zda jejich děti dostanou práci.
Lidé mají starost, aby děti nemusely pracovat na vesnici.
A co vlastně ti lidé svým dětem dávají?
Lidé mají své družstvo.
Lidé mají svůj národní výbor.
Lidé mají všechno ve svých rukách.
A mají ti lidé pocit, že sami o sobě rozhodují?
Lidé mají větší rozhled po světě. Vědí, kde je Čína.
Lidé mají větší znalosti kultury. Vědí, kdo je Matuška.
Lidé mají možnost zajít do divadla. Jezdí na operetu.
A mají lidé touhu zahrát si sami divadlo?
Lidé mají společný dobytek.
Lidé mají společná pole.
Lidé mají společnou stranu.
Lidé mají společnou republiku.
A mají lidé pocit společenství?

Koncem roku 1976 jsou konečně veřejně publikovány pakty o občanských právech, které jsou u nás v platnosti už od března tohoto roku. A Jiří Lederer se ptá tak jako jiní občané tohoto státu: A jsou tato práva u nás respektována? Proto se ocitá jeho podpis pod společným prohlášením. Podepsal Chartu 77. Dne 13. ledna 1977 vtrhlo do jeho domova na venkově devět mužů Státní bezpečnosti. Následovala zevrubná prohlídka, při níž byly zabaveny: knihy, soukromá korespondence, osobní poznámky, rukopisy připravovaných knih, složenky, účty z domácnosti. Jiří Lederer byl odvezen do Ruzyně, kde byl po celé jaro vyslýchán.¹⁵

Jméno Jiřího Lederera proletělo celým světem jako svědectví toho, jak socialistické státy plní dohody, k nimž se samy dobrovolně přihlásily. Ozývá se ve Vídni, Paříži, Londýně, New Yorku, Pekin[gu], Stockholmu, Hamburku, Římě, Madridu, ale i mezi lidmi docela malých měst a odlehlých vesnic. Po výzvě dr. J. Tesaře, který sám okusil šest let vězení v socialistickém Československu, mluvil o Jiřím Ledererovi též americký prezident J. Carter.¹⁶ V té době začalo jednání 35 států v Bělehradě o plnění helsinských

dohod za účasti Československa. Současně pokračovala příprava procesu.

Výslechy jsou ukončeny, Jiří Lederer je žalován z podvracení republiky za to, že posílal do zahraničí literární texty. Před 21. červencem 1977 byla obhájci doručena žaloba, ale vzápětí byla opět stažena. Znamená to, že zvítězí právo na spravedlnost? V srpnu 1977 Jiří Lederer píše své ženě z věznice:

„... celá má kauza se mi jeví jako zkamenělina, která se vůbec nehodí do období mezi Helsinkami a Bělehradem. Celá kauza přece není záležitost pro bezpečnost a justici, ale pro jednání, k němuž já jsem byl vždy připraven...“:

Dne 17. října byl zahájen proces před Městským soudem v Praze. Je to proces proti pravdě.

„... za celá poválečná léta jsem se obohatil jen o tyto nedoceňitelné hodnoty: mám ženu, která je mým nejlepším přítelem, a mám zdravé, milované děti – jinak materiálně jsem na tom tak jako po válce. Mému postoji odpovídá jedna myšlenka Jacka Londona: Potlačíte-li pravdu, skryjete-li pravdu, nepovstanete-li ve shromáždění a nepromluvíte, nebo promluvíte-li ve shromáždění, aniž řeknete celou pravdu, potom jste méně pravdivý než pravda.“¹⁷

(Ze závěrečného slova před městským soudem, 18. října 1977)

Závěrečné slovo před městským soudem bylo předsedou třikrát přerušeno a po citátu z Platona „Největší zlo jest jednat nespravedlivě“ bylo zakázáno v něm pokračovat a nesmělo být ani přiloženo ke spisům. Jiří Lederer je později poslal své ženě v dopise:

„Nemohl jsem se smířit se stavem naší kultury. Řada našich umělců, vědců, spisovatelů a publicistů byla zbavena možnosti pokračovat v práci. Vědci nesměli bádát a přednášet, spisovatelé a novináři publikovat, malíři a sochaři vystavovat, režiséři inscenovat, herci hrát, zpěváci zpívat. Může se říci, že názory těchto umělců a vědců neodpovídají naší společnosti. To však není pravda, ale i kdyby tomu tak bylo – hlavní je dílo... Mnozí napsali dopisy státním a jiným orgánům, většinou ani nedostali odpověď. Jednali s námi jen příslušníci státní bezpečnosti. A přece v rozhovorech s politickými činiteli se mohlo dojít k postupnému

řešení, k odstranění napětí. Nestalo se. Taková kulturní politika je v rozporu s tradicemi našeho národa, v rozporu s lidskými právy a občanskými svobodami. Tato politika znamenala vážné ochuzení a zbrzdění naší kultury.“

Závěrečné slovo ještě pokračuje myšlenkami, které jsou již uvedeny výše. Jiří Lederer vyvrátil žalobu bod za bodem, ale byl bez dalších důkazů odsouzen ke třem rokům odnětí svobody v II. nápravné skupině. Z věznice poslal též koncept dopisu, kterým se pak jeho manželka obrátila na Dolores Ibárruri. Jiří Lederer v něm vyzývá legendární La Pasionariu, aby se celou svou autoritou zasadila o svolání celoevropské porady komunistů a socialistů, kde by se zabývali jedním problémem: Vztah mezi socialismem a demokracií, protože právě v tomto vzájemném vztahu lze hledat východiska do budoucnosti. Odpověď nepřišla.

Současně si Jiří Lederer připravoval závěrečnou řeč pro odvolací řízení před Nejvyšším soudem ČSSR. Konalo se 12. ledna 1978 a tam J. Lederer mimo jiné řekl:

„Jádrem rozsudku, jádrem, s nímž rozsudek stojí a padá, je literatura, kterou jsme odesílali do zahraničí, tedy básně, novely, povídky, fejetony, divadelní hry, filosofické eseje našich významných autorů... V rukou městských soudců verše Seiferta, Šiktance a jiných básníků, prózy Hrabala, Gruši a jiných, hry Havla a Landovského, eseje Patočky, fejetony Vaculíka a jiných prodělaly obdivuhodnou metamorfózu: z uměleckých děl se změnily v protistátní písemnosti. Je pochopitelné, že se městský soud ani nepokoušel protistátnost uměleckých děl dokazovat, věděl, že by to bylo počinání sysifovské, je totiž nedokazatelné! – Bylo prostě rozhodnuto, že musíme být odsouzeni. Kdyby však tyto literární práce byly zhodnoceny podle pravdy, zač bychom potom byli odsouzeni? – Sotva bychom v dějinách české literatury našli soudní výrok nad tolika literárními díly. Podivuhodným způsobem se tak často soudnictví sedmdesátých let zapsalo do dějin českého písemnictví!“

O svém politickém přesvědčení hovořil Jiří Lederer takto:

„Já jsem stoupencem socialismu spravovaného demokraticky, socialismu, který zajišťuje dělnickou demokracii, kde odbory jsou

nezávislou, demokraticky fungující dělnickou organizací. Jsem stoupencem socialismu, v němž občané rozhodují o svých zástupcích ve svobodných volbách. Stoupencem socialismu, v němž je zaručeno nezávislé soudnictví. Socialismu, který respektuje domácí lidové, demokratické tradice. Socialismu, v němž je svoboda projevu, zejména svoboda tisku, samozřejmostí. Socialismu, v němž se opozice nepronásleduje, ale s respektem se s ní jedná jako se součástí veřejného mínění. Jsem stoupencem socialismu, o nějž pokus jsme zahájili zrovna před deseti lety, ale tento pokus byl udušen cizími tanky.“¹⁸

V tomto okamžiku předsedkyně senátu Jiřího Lederera přerušila, vzala mu slovo a pokračování výslovně zakázala, takže závěrečná řeč nesmí být zatím dále citována. Rozsudek první instance byl potvrzen v plném rozsahu.

V únoru 1978 byl Jiří Lederer převezen k výkonu trestu do Ostravy. Balík s potravinami a hygienickými potřebami mu nebyl doručen, smí psát jen své ženě a to je ještě velmi omezeně, celé pasáže jeho dopisů jsou začerněny fixem, dopisy jeho ženy jsou mu doručovány nepravidelně, právě tak oficiální čs. tisk, dopisy přátel vůbec nedostává, návštěvy s dvoukilogramovým balíčkem jsou mu povoleny dvakrát do roka. Nesmí psát, co dělá, ví se jen, že jeho zrak se zhoršuje, právě tak jako celkové vyčerpání.¹⁹

O dalším osudu Jiřího Lederera jednali s naším prezidentem Husákem při jeho návštěvě v Bonnu západoněmecký kancléř H. Schmidt a předseda SPD W. Brandt, který pak poslal do Prahy písemnou informaci: „... president Husák přislíbil, že se záležitost J. Lederera budou příslušná místa zabývat“.

Jisté náznaky o cenzurovaných dopisech dají tušit, že „příslušná místa se touto záležitostí zabývají“, ovšem návrhy mají patrně podobu nedůstojných požadavků „veřejné lítosti nad vlastními činy“, protože Jiří Lederer je odmítá. Při první povolené návštěvě v Ostravě 24. června 1978 pak na otázku, zda by chtěl nyní odjet do zahraničí, své ženě Elzbiетě [sic] a svým dětem Monice a Alešovi – v přítomnosti dvou strážců odpověděl:

„O těchto věcech, o věcech svobody, nebudu rozhodovat pod nátlakem.“

Tím vlastně navázal na dialog vedený již loni v létě v dopisech z Ruzyně:

„Jaká je má touha? Žít tady, nikam se nestěhovat – sem patřím, tady mám zapuštěny příliš hluboko své kořeny. Je to moje domovina, na niž mám právo.“²⁰

Po devítiletém pronásledování a celkově dvaatřicetíměsíčním vězení – ač nyní velmi vážně nemocen se štítnou žlázou, která způsobuje nespavost a poruchy srdce – je Jiří Lederer pořád natolik silný, aby prokázal, že život na svobodě není ještě vždy a všude zárukou svobody člověka. Skutečně svobodný je ten, kdo i za mřížemi, za ostnatým drátem lágrů a v područí diktátorské zvůle dokáže myslet a jednat svobodně.²¹

LP, Sb. VONS, inv. č. 235, sign. III/1, kart. 39.

POZNÁMKY

- ¹ Jiří Ruml jako autor tohoto textu byl veřejně uveden až v roce 1990, kdy byl text publikován v časopisu Reportér (5, 1990, č. 23, příloha, s. I–V).
- ² Závěrečná řeč Jiřího Lederera před Nejvyšším soudem ČSR byla publikována jako příloha sdělení mluvčích Charty 77 Jiřího Hájka, Ladislava Hejdánka a Marty Kubišové z 18. 1. 1978 o rozsudcích Nejvyššího soudu ČSR nad Václavem Havlem, Jiřím Ledererem, Otou Ornestem a Františkem Pavlíčkem a Vladimírem Laštůvkou a Alešem Macháčkem. CÍSAŘOVSKÁ, Blanka – PREČAN, Vilém (eds.): *CHARTA 77: Dokumenty 1977–1989*, sv. 1, Praha 2007, s. 98–102; též in: *Politický vězeň Jiří Lederer*, Köln 1978, s. 39–45.
- ³ Kniha vyšla nejprve v němčině: LEDERER, Jiří: *Jan Palach. Ein Biografischer Bericht*, Zürich 1982. V češtině vyšla poprvé v roce 1988 v edici Petlice pod prostým názvem *Jan Palach*. Po listopadu 1989 byla vydána pod názvem *Jan Palach. Zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*, Praha 1990.
- ⁴ Publikace byla vydána samizdatově v roce 1977 v edici Petlice, o dva roky později ji vydalo exilové nakladatelství Index a v roce 1978 vyšla v němčině pod názvem *Tschechische Gespräche. Schriftsteller geben Antwort*, Reinbeck bei Hamburg 1978. V roce 1991 vyšla kniha česky v nakladatelství Československý spisovatel.
- ⁵ Závěrečné slovo přednesené J. Ledererem před Městským soudem v Praze je uloženo in: LP, Sb. VONS, inv. č. 235, sign. II/5, kart. 39.

- ⁶ Jedná se zřejmě o špatnou citaci, příslušné číslo týdeníku pro politiku a kulturu Směr vydávaného politickým klubem sociální demokracie v uvedený den nevyšlo.
- ⁷ Správně Elzbieta.
- ⁸ *Literární noviny* 15, 1966, č. 3, s. 6–7.
- ⁹ LP, Sb. VONS, inv. č. 235, sign. II/5, kart. 39.
- ¹⁰ Přesná citace z Ledererova vnitropolitického komentáře, který nesl název „Nebezpečný kal“, zní: „*Mějme společnou hrůzu z každé neveřejné, nekontrolované moci, která ze své vůle a bez pocitu společenské odpovědnosti zvrací hodnoty, bílé v černé, činy lidskosti zamazává bahnem, udusává pravdu a zahazuje stopy po občanské statečnosti.*“ *Reportér* 4, 1969, č. 5 (6. 2.), s. 3.
- ¹¹ Přesná a celá citace zní: „*Včera, dnes i zítra základem realistického pohledu na svět, jehož součástí je i Československo, jsou dva momenty: 1. Nikdy nevidět daný stav jako izolovaný, nýbrž jako součást historického procesu; vidět dnešek jako most mezi včerejškem a zítrkem; srovnávat, jak vypadal svět 1945, 1948, 1956 – abych jmenoval aspoň ty nejvýznamnější roky z poválečné historie –; srovnávat svět těch let s jeho dnešní podobou a na základě tohoto srovnání se pokoušet o odhadnutí hlavní tendence v letech příštích. 2. Nebýt jen divákem tohoto světa, ale být účastníkem společného konání; na základě historického pohledu na všechno dění i s jeho proměnami si uvědomit roli člověka, roli lidí, roli každého z nás na vytváření podoby našeho života, protože z nekonání vznikají deprese, stavy beznaděje, letargie, lhostejnosti; hlavním lékem je chtění, je nepotlačitelná vůle, je realizovaná touha člověka po světě, který by odpovídal jeho základním lidským potřebám a požadavkům [...]. Tím ovšem – protože organizace [mysleno organizace sdružené v Národní frontě, jedná se o citaci z konce textu, výše uvedená citace je z jeho úvodu] není nic odtazitého, ale je to souhrn individuí, vystupují do popředí otázky individuální mravnosti, otázky člověka charakteru. Zda budeme ochotni a schopni za své programy zápasit – i ve složitých a nesnadných situacích.*“ LEDERER, Jiří: Polednová politika, *Reportér* 4, 1969, č. 17 (1. 5.), s. 3.
- ¹² Celý text byl publikován jako příloha č. 4 k práci BLAŽEK, Petr – KAMIŃSKI, Lukasz – VÉVODA, Rudolf (eds.): *Polsko a Československo v roce 1968*. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference, Praha 2006, s. 309–328.
- ¹³ Ledererovo stíhání pro trestný čin poškozování státu světové socialistické soustavy podle § 99 tr. zák. bylo zahájeno vyšetřovatelem Správy vyšetřování Státní bezpečnosti Ministerstva vnitra ČSR majora Štěpána Kohla 29. 1. 1970. Obvodní soud pro Prahu 1 ho 2. 2. 1972 v senátě složeném z předsedy JUDr. Jaroslava Bárty a soudců Františka Pospíšila a Ladislava Urbana odsoudil pro trestný čin hanobení státu světové socialistické soustavy a jeho představitele podle § 104 tr. zák. k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání dvou let se zařazením do I. nápravně výchovné skupiny. Senát Městského soudu v Praze složený z předsedy JUDr. Václava

Müllera a soudců JUDr. Olgy Válkové a prom. práv. Zdeňka Schustera 3. 3. 1972 rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 1 zrušil a znovu ho odsoudil pro trestný čin hanobení státu světové socialistické soustavy a jeho představitelů k dvouletému nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Údajná trestná činnost J. Lederera měla spočívat v tom, že „v polovině roku 1968 publikoval neprověřené a zkreslené informace, které jednotlivě i v souhrnu svědčily o potupě a hrubém znevažování socialistického vývoje v Polské lidové republice, zejména v článku „Polsko těchto týdnů“ uveřejněném v týdeník *Literární listy* č. 10, 11, 12 ze dne 2. 5., 9. 5., 16. 5. 1968, poskytnutím interview [sic] zahraničnímu novináři [Bohdanu] Brodzinskému v květnu či červnu 1968, který byl uveřejněn v emigrantském časopise *Kultura* č. 6–7 v červnu–červenci 1968 vydávaném v Paříži“. LP, Sb. Perzekuce v Československu v letech 1948–1989, nezprac. mat.; též NA, Správa Sboru nápravné výchovy, vězeňský spis Jiřího Lederera.

- ¹⁴ Stalo se tak na základě usnesení Okresního soudu Plzeň-město (předsedkyně senátu Jaroslava Pihlíková) z 12. 12. 1972. Tamtéž.
- ¹⁵ Protokol o Ledererově zadržení, o provedení domovních prohlídek v jeho bytě a na jeho chalupě a protokoly z výsledku stejně jako další dokumenty vztahující se k vyšetřování jsou uloženy in: ABS, vyšetřovací spis k případu Oty Ornesta a spol., sign. V 32021 MV.
- ¹⁶ Dopis Jana Tesaře americkému prezidentovi Jimmymu Carterovi ze 17. 6. 1977 obsahující informaci o perzekuci J. Lederera a prosbu o intervenci v jeho prospěch je uložen in: LP, Sb. VONS, inv. č. 235, sign. IV/42d, kart. 39.
- ¹⁷ Tamtéž, sign. II/5, kart. 39.
- ¹⁸ CÍSAŘOVSKÁ – PREČAN (eds.): *CHARTA 77*, sv. 1, s. 98–102; též in: *Politický vězeň Jiří Lederer*, Köln 1978, s. 39–45.
- ¹⁹ K Ledererovu zdravotnímu stavu viz souhrnné sdělení VONS č. 63, dokument č. 63.
- ²⁰ Viz dopis J. Lederera jeho obhájci JUDr. Otakaru Motejlovi z 21. 8. 1977 uložený in: LP, Sb. VONS, inv. č. 235, sign. II/4, kart. 39. K Ledererově pozdější emigraci viz sdělení VONS č. 164, dokument č. 165.
- ²¹ K případu Oty Ornesta a spol. viz sdělení VONS č. 12, dokument č. 12. Sdělení VONS č. 164, dokument č. 165, informovalo o propuštění Františka Hrabala, Jiřího Lederera a Jiřího Chmela z vězení. Lederer vyšel z vězení 13. 1. 1980. K osobnosti Jiřího Lederera viz též CYSAROVÁ, Jarmila: *Muž, který tu chybí (Český novinář Jiří Lederer 1922–1983)*, Praha 2006; též text Heleny Klímové „Pravdy každému přejte“ uložený in: LP, Sb. VONS, inv. č. 235, sign. IV/7, kart. 39.